

Однак не тільки у християнстві великий Кобзар бачив чинник морального виховання. Не менш важливим для нього в цьому аспекті був катарсисний потенціал мистецтва. На думку Тараса Григоровича, привернення людей, особливо простолюдинів, до мистецтва культивує в них не тільки естетичні почуття (прекрасного), а й відповідну етику (доброту). Отож поетом обстоюється думка, що мистецтво облагороджує людину і сприяє її духовному зростанню. Відтак Т.Г. Шевченко як неабиякий майстер слова намагається зреалізувати у змісті та структурі букваря світоглядне бачення *єдності естетичного та етичного начал*, котре глибоко притаманне для традиційної української і грецької культур [3].

Задум Тараса Григоровича Шевченка стосовно свого внеску у справу народної освіти був набагато ширшим. Він планував створити серію підручників для учнів народних і недільних шкіл з різних галузей знання – арифметики, географії та історії. *“Якби Бог поміг оце мале діло зробить, то велике само б зробилося”*, – писав Кобзар [1; 5]. Хоча смерть поета перешкодила здійсненню цих планів, проте не одне покоління свідомих українців зросло на цій невеличкій книжечці, котра разом з Шевченковим “Кобзарем” і Біблією трепетно зберігалась як реліквія у кожній селянській родині.

1. Вишнеvsька Н. О. Енциклопедія життя і творчості Тараса Шевченка : [Електронний ресурс] Н. О. Вишнеvsька, В. С. Бородин. – Режим доступу до стат. : <http://www.t-shevchenko.name/uk/MiscWorks/Bukvar.html>

2. Нечипоренко А. Ф. Буквар Тараса Шевченка : [Електронний ресурс] / А. Ф. Нечипоренко. – К. : Національний технічний університет України “Київський політехнічний інститут”, 2011. – Режим доступу до стат. : <http://kpi.ua/1110-6>

3. Педагогические взгляды Т. Г. Шевченко [Электронный ресурс] – Режим доступу к стат. : <http://festitto.ru/pressa/7665-pedagogicheskie-vzglyady-shevchenko.html>

4. Шевченко Т. Г. Зібрання творів : в 6 т. / Т. Г. Шевченко. – К.: Наукова думка, 2003. – Т. 5: Букварь южнорусский. – 2003. – С. 245–255.

5. Яцюк В. Кобзаревий “Букварь южнорусский” — остання книжка Тараса Шевченка : [Електронний ресурс] / Володимир Яцюк // Нова година. – 2011. – 11 березня. – Режим доступу до стат. : <http://ng.pl.ua/2011/03/11/kobzarevyj-bukvar-yuzhnorusskyj-%E2%80%94-ostannya-knyzhka-tarasa-shevchenka/>

ОСВІТНЬО-ВИХОВНЕ СПРЯМУВАННЯ ТВОРІВ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ГЛАВАЦЬКА О.Л. (м. Тернопіль)

Copyright © 2014

УДК 159.922.62

Великий український поет, художник, мислитель, відомий в усьому світі як визначний гуманіст Тарас Григорович Шевченко не був професійним педагогом, не працював у галузі освіти й не мав наукових праць, у яких би спеціально розглядалися навчально-виховні проблеми. Проте є підстави говорити про його значний інтерес до освітянських питань, створену ним систему педагогічних поглядів, які знайшли своє відображення у віршах, публіцистичних і художніх творах.

Тараса Шевченка як громадянина і патріота завжди хвилювали прогалини української школи. Він глибоко знав стан народної освіти. У поетичних творах (“Наймичка”, “І мертвим, і живим”, повістях “Близнець”, “Княгиня”, “Прогулка с удовольствием й не без морали”, “Щоденнику” та ін.) озвучив ідеї, які значно вплинули на формування педагогічної думки в Україні.

Недоліки виховання й освіти митець пов’язував з тяжкою долею поневоленого українського народу. Власне сирітське дитинство залишило глибокий слід у душі поета. Він бачив, що така доля судилася багатьом дітям кріпаків. Особисте життя великого Кобзаря не склалося і його мрія мати власних – не здійснилася. Тому тема любові до них, страждання за їхню долю звучить у його поезіях і прозових творах як вираз особистого почуття і водночас як соціальний протест. Поет любив дитяче товариство, охоче спілкувався з малечею, читав, частував солодощами. У дитячому колі він відпочивав. Навзаєм діти дарували йому свою щирю любов і повагу. Закономірно, що щастя Шевченко ототожнює із сімейним затишком, з образами дітей і матері, доброї, люблячої дружини (повість “Музикант”) [7].

Сім'ї та сімейному вихованню дітей Тарас Шевченко надавав важливого значення. При цьому він особливо наголошував на ролі матері: *"...Нічого кращого немає, як тая мати молода з своїм дитяточком малим..."* [1, с. 75]. Коли поет говорить про святі материнські почуття, його слово набуває надзвичайної сили. Нічого у світі немає світлішого, ніж любов до матері: *"слово "мамо" – великеє найкращеє слово"* [5, с. 325]. Водночас він показує, що сім'я, у якій між подружжям немає злагоди, де батьки розбещені багатством, легким життям, не може дати дітям гідного виховання (повісті "Несчастный", "Варнак") [3].

Вирішального значення у формуванні особистості Тарас Шевченко надавав праці. Він з любов'ю описує дружні, міцні сім'ї, що найчастіше складаються у простих людей, які живуть із своєї праці. У цих сім'ях у взаєминах між подружжям та дітьми відчувається теплота, духовна близькість, взаємоповага й любов. У дружній сім'ї легше долати життєві негаразди. У поемі "Сон" змальовує образ матері, яка віддана своїм дітям і підводить до думки, що мати – це найперша природна вихователька своєї дитини. Він ганьбить матерів, які зневажливо ставляться до своїх материнських обов'язків. Найчастіше це аристократки, які дітей залишають на нянюк, а самі поринають у світське життя (повість "Прогулка с удовольствием и не без морали"). На його думку, якщо мати не виконує свого природного й суспільного обов'язку, вона заслуговує осуду як злочинниця перед власною дитиною й суспільством. Діти ж, залишені на волю стихійного сімейного виховання, можуть бути надалі відкинуті соціумом. До того ж сімейне виховання не можна замінити суспільним. Щоб виростало покоління, підготовлене до дорослого життя, здатне розкрити закладений у ньому потенціал здібностей і талантів, сімейне виховання має надалі доповнюватися суспільним [6].

Під суспільним вихованням Тарас Шевченко розумів спілкування дітей з однолітками та дорослими, ознайомлення з навколишнім світом, працею, побутом. Велику увагу приділяв трудовому вихованню. Тільки у праці людина зможе знайти справжнє задоволення. Засобами художнього зображення Шевченко визначає свій ідеал виховання особистості. Це людина з багатогранними знаннями і високими моральними рисами, чесна, працьовита, добра, з почуттям гідності та громадянськості, яка здатна застосовувати свої знання у житті, вміє цінувати мистецтво, любить працю.

Тарас Шевченко часто критикував недоліки навчання й виховання в різних навчальних закладах царської Росії. У повісті "Прогулка с удовольствием и не без морали" він підкреслював, що *"освіта повинна збагачувати, а не обкрадати серце людське"*. Засуджуючи тодішню систему освіти, митець у повісті "Капітанша" писав, що нічого не знає аморальнішого й огиднішого за сільського писаря, який грабує бідного селянина. Він прагнув побудувати навчально-виховний процес на нових засадах, мріяв про народну школу, яка б давала міцні знання, сприяла розумовому й фізичному розвитку дитини, а вчитель був би добрим наставником. Мислитель високо цінував роботу педагога, вважаючи, що до неї слід допускати лише людей чесних, сумлінних [6]. Він був упевнений, що навчання та виховання дітей має спиратись на рідну материнську мову, народні традиції, фольклор, на досягнення прогресивної демократичної педагогіки.

Питання освіти і виховання посідають чільне місце і в щоденнику Тараса Шевченка, де він висловлював свої зауваження, зокрема, щодо естетичного виховання. Так, про Нижегородський інститут шляхетних дівчат занотував: *"Усе це погано, але ось що огидно. У залах інституту, крім лав та грізного зображення самодержця, жодної картинки, жодної гравюри. Де ж естетичне виховання жінки?"*. Як бачимо, митець постійно висловлював зацікавлення питаннями народної педагогіки, виховання юного покоління, ролі матері й сім'ї, жіночої освіти та ін. Він виступав за освіту жінки нарівні з чоловіком [4, с. 156].

Великий Кобзар висловлював надію на те, що політичне і соціальне визволення народних мас стане природним наслідком широкого піднесення культурно-освітнього рівня народу. Він посилено прагнув долучитися до створення так потрібних навчальних книг українською мовою. "Букварь Южнорусский" – перший підручник для навчання грамоти в українських школах, що став значною подією у розвитку народної освіти. В ньому відображено передові педагогічні ідеї того часу, застосовуються принципи народності, доступності, зацікавлення. Ідеї, що їх утверджував Тарас Шевченко, увійшли до золотого фонду вітчизняної педагогіки. У поемі "І мертвим, і живим, і ненарожденним землякам моїм..." він щиро закликав: *"Учітьсь, читайте, і чужому навчайтесь, й свого не цурайтесь..."* [6, с. 528].

Отже, педагогічна спадщина Тараса Шевченка адресована рідному народу, а тому має безперечно виховне значення. Їй властива глибока народність, гуманізм, любов до батьківщини, викривальний пафос, образність. У своїх творах народний поет порушував морально-етичні

теми, розмірковував про важливість родинного виховання, освіти й освіченості в житті людини, про роль народних традицій і фольклору в становленні високоморальної особистості. Його цінні думки не втратили актуальності й сьогодні, а відтак мають популяризуватися і збагачуватися.

1. Гончар Ю. Творчість Тараса Шевченка у світлі гендерного аналізу / Юлія Гончар // Збірник праць Всеукраїнської (37-ї) наукової конференції; Черкаси, 22–24 квітня 2009 р. / ред. кол.: Поліщук В. Т., Жулинський М. Г. та ін. – Черкаси: Вид-во Чабаненко Ю. А., 2009. – С. 72–78.

2. Зборовська Н. Код української літератури: проект психоісторії новітньої української літератури: [монографія] / Ніла Зборовська. – К.: Академвидав, 2006. – 226 с.

3. Клочек Г.Д. Поезія Тараса Шевченка: сучасна інтерпретація: [посібн. для вчителя] / Г.Д. Клочек. – К.: Освіта, 1998. – 238 с.

4. Пахаренко В. Начерк Шевченкової етики / Василь Іванович Пахаренко. – Черкаси: Брама-України, 2007. – 208 с.

5. Українська педагогіка в персоналіях [навч. посібн.]: у 2 кн. – Кн.1. – К.: Либідь, 2005. – 624 с.

6. Шевченко Т. Усі твори в одному томі / Тарас Шевченко. – К.: Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2006. – 824 с.

7. Шевчук В. Родина // Темі і мотиви поезії Тараса Шевченка / Ю. Барабаш, О. Боронь, І. Дзюба та ін.; НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – К.: Наукова думка, 2008. – С. 213–232.

АКСІОПСИХОЛОГІЧНА РЕКОНСТРУКЦІЯ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ У ПОЕТИЧНІЙ ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

КАРПЕНКО З.С. (м. Івано-Франківськ)

Copyright © 2014

УДК 159.922.62

Поетична спадщина Т. Г. Шевченка – невичерпне джерело генерування, експлікації й сугестивно-імперативного впливу трансперсональних психоментальних матриць, архетипних модифікацій історичних сюжетів, репрезентованих органічною образно-символічною структурою художнього дискурсу, що метафорично поєднує індивідуально-екзистенційний та колективно-буттєвій досвід нації як автономної етнокультурної й політико-економічної спільноти.

Позаяк аксіопсихологічне герменевтичне прочитання поетичного твору передбачає: 1) виокремлення сталих, циклічно відтворюваних, глибинно-психологічних онтологічних сенсів – націєтворчих мотивів діахронічного існування певного соціуму, а також 2) визначення синхронно представлених ціннісно-цільових семантичних конструктів – амбівалентних мотиваційних тенденцій як потенційних можливостей розгортання ліричного наративу, спробуймо простежити обидва виміри теми національно-визвольної боротьби в поезії Тараса Шевченка.

Насамперед констатуємо, що наскрізною націєтворчою інтенцією в поезії Великого Кобзаря виступає пошукування слави (глоричний мотив), а суб'єктом “глоричної діяльності” – українське (часто – запорозьке) козацтво. Саме козацький дух, спроможний на безкорисливу лицарську звитягу заради визволення рідного краю від різних форм визиску чужоземною й місцевою сатрапією й імперіалістичною деспотією, утверджує оптимістичний екзистенційний сенс національно-визвольних змагань українців упродовж їхньої багатовікової історії на межі цивілізаційного протистояння Заходу і Сходу й набутим ними тяжким (дистресовим) візантійським культурно-історичним спадком.

Зауважимо, глорична інтенція є питомо “чоловічою справою”, художня реабілітація якої в масовій свідомості й історичній пам'яті українців має надзвичайне подвижницьке значення, оскільки реанімує архетип національного Героя як рішучого, пасіонарного поборника “Слави України” – її виняткового місця і місії на мапі світу в універсумі світових культур. Без сумніву, активна, вольова, інструментальна, маскулінна інтенція врівноважує пасивну, оберігальну, комунікативно-екзекутивну, фемінну інтенцію, створює потужне інформаційно-енергетичне поле подолання-захисту, необхідне для утвердження й виживання будь-якої нації.

Окреслений вище діахронічний вимір поетичної аксіопсихологічної реконструкції національно-визвольної боротьби, за Тарасом Шевченком, доповнюється її синхроністичним